

ΑΜΕΑ: ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΜΕΝΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο ορισμός και η ταξινόμηση της έννοιας "ΑμεΑ" και ειδικά της έννοιας "Νοητική Υστέρηση" εξακολουθούν να παραμένουν ανεπαρκείς. Οι προσπάθειες δημιουργίας σχημάτων πολλαπλής ταξινόμησης παραμένουν σε αρχικά στάδια. Θα παραθέσουμε εδώ έναν κοινά αποδεκτό ορισμό για τα ΑμεΑ, ο οποίος συχνά αναφέρεται και στα Ευρωπαϊκά Προγράμματα.

Σαν ΑμεΑ, λοιπόν, ορίζονται "τα άτομα με σοβαρές ανεπάρκειες, ανικανότητες ή μειονεξίες, που οφείλονται σε σωματικές βλάβες, συμπεριλαμβανομένων των βλαβών των αισθήσεων, ή σε διανοητικές ή ψυχικές βλάβες οι οποίες περιορίζουν ή αποκλείουν την εκτέλεση δραστηριότητας η οποία θεωρείται κανονική για έναν άνθρωπο."

Επειδή η νοητική υστέρηση είναι και πρέπει να αντιμετωπίζεται σαν μια ξεχωριστή υποκατηγορία στην γενική έννοια των ΑμεΑ, παραθέτουμε, επίσης, τον δικό της ορισμό. Σύμφωνα με την Αμερικανική Εταιρία για την Νοητική Ανεπάρκεια, ο ορισμός που σήμερα είναι αποδεκτός είναι ο εξής:

"Η διανοητική υστέρηση αναφέρεται σε γενική διανοητική λειτουργία σημαντικά κατώτερη από το φυσιολογικό που εμφανίζεται κατά τη διάρκεια της αναπτυξιακής περιόδου και συνοδεύεται από ανεπάρκειες στην ικανότητα προσαρμογής."

Οι απαιτήσεις των ΑμεΑ, "Επαγγελματική Κατάρτιση και Απασχόληση", δεν είναι καινούργιες. Η αναπηρία μπορεί να προξενεί ανεργία και φτώχεια, όχι, όμως, και απροθυμία εκ μέρους των μειονεκτούντων ατόμων για εργασία.

Οι κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες δεν είναι χαρακτηριστικό μόνο της σύγχρονης εποχής, αλλά υπήρχαν πάντοτε. Οι διεκδικήσεις και οι αντίστοιχες ρυθμίσεις, βέβαια, διαφέρουν από εποχή σε εποχή. Τα ΑμεΑ, με την βαθμιαία χειραφέτησή τους, οργανώνονται σε κοινωνικές ομάδες και διεκδικούν δυναμικά οικονομική ασφάλεια και κοινωνική δικαιοσύνη. Τα αιτήματα αυτά, τα οποία αποτελούν πλέον κοινωνικά δικαιώματα που έχουν αναγνωρισθεί διεθνώς, αναφέρονται στην εξασφάλιση εργασίας, στη βελτίωση των συνθηκών της, στη δίκαιη κατανομή των αγαθών και στην αλλαγή των κοινωνικών δομών που συντηρούν και προωθούν τις σχέσεις αδικίας και εκμετάλλευσης μεταξύ των ανθρώπων. Το θέμα της επαγγελματικής κατάρτισης και απασχόλησης δεν περιορίζεται στην θετική ή αρνητική αντιμετώπισή του από την Πολιτεία, ούτε εξαντλείται από τις κατά καιρούς νομοθεσίες και ρυθμίσεις που έχουν θεσπιστεί για την όσο το δυνατόν δίκαιη και ορθή κάλυψή του.

Πιστεύουμε ότι το σημείωμα αυτό θα αποτελέσει μια μικρή αναγνώριση του χρέους μας απέναντι στα ΑμεΑ, γιατί, όπως αναφέρει κάπου και ο Άγγελος Τερζάκης, "είναι καιρός να καταλάβουμε πως δεν έχουμε να περιμένουμε άλλη κατανόηση από εκείνην του ανθρώπου για τον άνθρωπο. Υπέρτατος νόμος μας η Τραγική Αλληλεγγύη."

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

Ποιά, λοιπόν, η ιστορική ανασκόπηση της Επαγγελματικής Κατάρτισης και Απασχόλησης των ΑμεΑ στην Ελλάδα;

Μελετώντας τα στοιχεία που υπάρχουν γύρω από το θέμα αυτό διαπιστώνονται τα εξής:

Πριν το 1981 -έτος ένταξης της χώρας μας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα- σποραδικά συναντούσε κανείς Κέντρα Επαγγελματικής Κατάρτισης και Αποκατάστασης Αναπήρων. Τα Κέντρα αυτά απευθύνονταν κυρίως σε άτομα με κινητικές και αισθητηριακές αναπηρίες, όπως η Ελληνική Εταιρία Προστασίας Αναπήρων Παίδων, που το 1948 πήρε την μορφή με την οποία την συναντάμε σήμερα και το Εθνικό Ίδρυμα Αποκατάστασης Αναπήρων, το οποίο ιδρύθηκε το 1961.

Στον τομέα των ατόμων με αισθητηριακές αναπηρίες ιδρύεται το 1906 ο Οίκος Τυφλών, το 1948 ο Φάρος Τυφλών και το 1937 η πρώτη σχολή κωφαλάλων.

Την δεκαετία του 70 ιδρύονται με ιδιωτική πρωτοβουλία τρεις υπηρεσίες για παιδιά με εγκεφαλική παράλυση, το

Κέντρο Αποκατάστασης Σπαστικών Παιδιών, η Εταιρία Προστασίας Σπαστικών και το Κέντρο Προσαρμογής Παιδιών "Ο Καλός Σαμαρείτης".

Στις υπόλοιπες κατηγορίες ΑμεΑ η μέριμνα για Επαγγελματική Κατάρτιση και Απασχόληση είναι ανύπαρκτη. Εξάιρεση αποτελεί το Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής, το οποίο εγκαίνιασε το 1962, σε συνεργασία με την Ένωση Γονέων και Κηδεμόνων Απροσαρμόστων Παίδων, το Κέντρο Θεραπευτικής Αγωγής "Το Στουπάθειο". Έναν χρόνο αργότερα ιδρύεται το Ίδρυμα Προστασίας Απροσαρμόστων Παίδων "Η Θεοτόκος" και ακολουθούν άλλα σε διάφορα μέρη της Ελλάδος, όλα αποτέλεσμα της ιδιωτικής πρωτοβουλίας και των Ενώσεων γονέων και κηδεμόνων.

Το 1984 ιδρύεται "Το Εργαστήρι", Κέντρο Ειδικής Επαγγελματικής Κατάρτισης και Απασχόλησης του Φιλανθρωπικού Συλλόγου Γονέων, Κηδεμόνων και Φίλων ΑμεΑ αποφοίτων του Ιδρύματος "Η Θεοτόκος", που ήρθε να καλύψει το μεγάλο κενό που δημιουργούσε η αποφοίτηση των παιδιών από τα ειδικά ιδρύματα και η επιστροφή τους στο σπίτι μετά την ηλικία των 18 ετών.

Ο πρώτος σημαντικός νόμος που δημοσιεύτηκε τα τελευταία χρόνια γύρω από την επαγγελματική αποκατάσταση των αναπήρων είναι ο νόμος 963/25.08.79 "Περί Επαγγελματικής Αποκατάστασης αναπήρων και ατόμων εν γένει μειωμένων ικανοτήτων".

Η κύρια σημασία του νόμου αυτού έγκειται στο ότι δεν περιορίζεται στην μονόπλευρη αντιμετώπιση της αναπηρίας (οικονομικές παροχές, ασυλιακή προστασία), αλλά επεκτείνεται σε μέτρα που στοχεύουν στην ενεργότερη και ποιοτικότερη συμμετοχή του αναπήρου στο περιβάλλον του. Ο νόμος προέβλεπε "την υποχρεωτική πρόσληψη ενός ποσοστού αναπήρων, ανά ποσοστό αναπηρίας, σε ειδικές θέσεις στο δημόσιο τομέα".

Στις 31.03.81 ψηφίζεται ο νόμος 1143/1981 "Περί Ειδικής Αγωγής Ειδικής Επαγγελματικής Εκπαιδεύσεως, Απασχολήσεως και Κοινωνικής Μέριμνας των Αποκλινόντων εκ του φυσιολογικού ατόμων και άλλων τινών εκπαιδευτικών διατάξεων", ο οποίος δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην ειδική αγωγή και ιατρική περίθαλψη και λιγότερο βάρος στην επαγγελματική κατάρτιση με στόχο την ένταξη στην ελεύθερη αγορά εργασίας.

Έτσι, με την ένταξη της χώρας μας στην Ε.Ε. το 1981, ξεκίνησε η επιχορήγηση προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, υπό τον όρο ότι στόχος θα ήταν η ελεύθερη και όχι η προστατευμένη αγορά εργασίας. Για τον λόγο αυτό, στην αρχή, δεν επιδοούνταν προγράμματα προστατευόμενων δομών απασχόλησης, ενισχύοντας έτσι την φιλοσοφία αποκατάστασης στην ελεύθερη αγορά εργασίας.

Παρ' όλα αυτά, η αποκατάσταση των ατόμων με πολλαπλές αναπηρίες, καθώς και αυτή της ομάδας των νοητικώς υστερούντων, έχει πλέον γίνει συνείδηση από όλους ότι είναι ανέφικτη στην ελληνική κοινωνία. Έτσι, στις 14.03.89 ψηφίζεται ο Ν.1836/89 που αναφέρεται στην σύσταση Ειδικών Παραγωγικών Κέντρων.

ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΓΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑ

Και ερχόμαστε τώρα στο δικαίωμα για εργασία του 8 – 10% του συνολικού πληθυσμού της χώρας, γιατί σε ένα τέτοιο ποσοστό οι Ελληνικές αρχές εκτιμούν το σύνολο των ΑμεΑ.

"Εν αρχή ην η εργασία", αυτή η δημιουργική δύναμη του ανθρώπου, που κινεί, δίνει μορφές, αξιοποιεί την ύλη, μετασχηματίζει με το πνεύμα και τις σωματικές δυνάμεις τον γύρω κόσμο, παράγει αγαθά και παρέχει υπηρεσίες. Η εργασία που, εκτός από κοινωνική αξία, έχει θεραπευτική και ψυχολογική διάσταση, συμβάλλοντας στην ταυτοποίηση του ατόμου. Αν και η εργασία αποτελεί τον σημαντικότερο παράγοντα συντήρησης και παραγωγής των ανθρωπίνων κοινωνιών, η πρόνοια και οι κοινωνικές διατάξεις των εργαζομένων, κυρίως αυτών που ανήκουν σε ασθενέστερες ομάδες όπως των ΑμεΑ, απαιτούν πολλές τροποποιήσεις και βελτιώσεις. Με την αναγνώριση των δικαιωμάτων των αναπήρων στις 9 Δεκεμβρίου, επισημοποιήθηκε και η σταδιακή ευαισθητοποίηση γύρω από την ιδέα της προστασίας της προσωπικότητας των ΑμεΑ.

Στις μέρες μας, που ο ανταγωνισμός και το κέρδος κατέχουν την πρώτη θέση της ιεραρχικής κλίμακας αξιών, τα ποσοστά ανεργίας των ΑμεΑ δίνουν το κοινωνικό στίγμα της εποχής μας γύρω από τον τομέα της επαγγελματικής κατάρτισης και απασχόλησης των ΑμεΑ. Έτσι η Επαγγελματική Απασχόληση μαζί με το εισόδημα, που αποτελεί την κύρια έκφραση της επιτυχίας στην εργασία, αποτελούν το μέτρο για τον ορισμό της αναπηρίας.

Σε μια έκθεση που έγινε με τη συνεργασία του Ευρωπαϊκού Κέντρου Εργασίας και Κοινωνίας, στο Μάαστριχτ το

1984, βγαίνουν σαν προϊόν της παραπάνω φιλοσοφίας οι διάφορες εθνικές προσεγγίσεις που γενικά τείνουν να θεωρούν την αναπηρία σαν:

- α. μια μείωση της δυνατότητας για εργασία (Δανία, Ιταλία, Λουξεμβούργο), ή
- β. μια μειωμένη δυνατότητα απόκτησης και διατήρησης μιας εργασίας (Βέλγιο, Γαλλία, Μεγάλη Βρετανία, Γερμανία).

Σαν αιτίες της ανεργίας που πλήττει τις τάξεις των ΑμεΑ θα μπορούσαν να αναφερθούν η ελλιπής νομοθεσία γύρω από τα θέματα ασφαλείας και επιδομάτων, η νοοτροπία των εργοδοτών, ο ελλιπής κρατικός έλεγχος και η μη επιβολή κυρώσεων στους φορείς που, παρότι υποχρεούνται στην πρόσληψη ποσοστού ΑμεΑ, δεν το κάνουν.

Τα Προστατευμένα Εργαστήρια για την απασχόληση ΑμεΑ είναι ένα θέμα που το Κέντρο μας, "Το Εργαστήρι", - στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Πρωτοβουλίας "ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ", άξονας "HORIZON – ΑμεΑ" και έχοντας μια εταιρική σχέση με τα Κέντρα "Εργαστήρι Ειδικής Αγωγής 'ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ'" και "Σωματείο Γονέων 'Ερμής'" - έχει προσπαθήσει να επεξεργαστεί και να βρει τρόπους εφαρμογής στον ιδιαίτερο χώρο της νοητικής υστέρησης.

Με τον όρο Προστατευμένη Εργασία εννοούμε κάθε μορφή εργασίας που παρέχεται σε άτομα με ειδικές ανάγκες, τα οποία, λόγω της σοβαρότητας της αναπηρίας, είναι δύσκολο να απορροφηθούν στην ελεύθερη αγορά εργασίας. Όσον αφορά το νομικό καθεστώς, ο όρος Προστατευμένη Εργασία δεν έχει την ίδια σημασία σε όλα τα κράτη μέλη. Σε μερικά οι απασχολούμενοι θεωρούνται ως εργαζόμενοι και απολαμβάνουν ακριβώς τα ίδια δικαιώματα. Αλλού δεν έχουν κανονικό συμβόλαιο εργασίας και πληρώνονται με το κατώτατο ημερομίσθιο.

Μερικά δεδομένα σχετικά με την Προστατευμένη Απασχόληση στην Ευρώπη.

- Το 1992 υπήρχαν περίπου 350.000 ανάπηροι εργαζόμενοι σε Προστατευμένα Εργαστήρια στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

- Διασπορά – διάδοση των Προστατευμένων Εργαστηρίων:

Υπάρχουν περισσότερα προστατευμένα εργαστήρια στον Βορρά της Ένωσης, από ό,τι στα μεσογειακά κράτη μέλη. Πράγματι, το 1992 μόνο το 0,2 % του Ιταλικού Εργατικού Δυναμικού αφορούσε τα προστατευμένα εργαστήρια, ενώ στην Δανία το ποσοστό αυτό ανέρχονταν στο 12,2% .

- Ο πληθυσμός που αφορά τα 2/3 των εργαζομένων στα προστατευμένα εργαστήρια στην Ευρώπη πάσχει από νοητική υστέρηση, αν και αυτό το στοιχείο ποικίλει από κράτος σε κράτος.

- Η προστατευμένη απασχόληση έχει πολλές μορφές:

α. Ομαδική εργασία σε εργαστήρια σχεδιασμένα για αναπήρους.

β. Εργασία σε προστατευμένες συνθήκες σε κανονικές επιχειρήσεις (enclave).

γ. Τοποθέτηση στην ελεύθερη αγορά μέσα από μηχανισμούς Συνοδευτικών Υποστηρικτικών Δομών.

δ. Εργασία στο σπίτι.

1. Προστατευμένα εργαστήρια (επιχορηγούνται και εποπτεύονται από το Υπουργείο Εργασίας)

Είναι εργασιακοί χώροι, οι οποίοι δεν διαφέρουν από τους κανονικούς και στους οποίους εργάζονται άτομα με σοβαρές μειονεξίες, των οποίων η επαγγελματική αποκατάσταση στην ελεύθερη αγορά θεωρείται αδύνατη. Απασχολούνται σε εργασίες προσαρμοσμένες προς τις δυνατότητές τους. Τα προϊόντα των εργαστηρίων διατίθενται στην αγορά και αποφέρουν έσοδα, τα οποία, όμως, είναι ανεπαρκή για την κάλυψη μισθών – ασφάλισης και αποκλείουν την ύπαρξη πλεονάσματος. Τα εργαστήρια αυτά καλύπτονται οικονομικώς από το κράτος και την τοπική αυτοδιοίκηση και επιβαρύνουν τον κρατικό προϋπολογισμό, προσφέρουν, όμως, ουσιαστική κάλυψη των αναγκών των ΑμεΑ.

Από αυτή την μορφή εργασίας δεν αποκλείεται, μετά από μια μακρόχρονη παραμονή, ένας αριθμός ατόμων να αποκαθίστανται στην ελεύθερη αγορά. Τα προστατευμένα εργαστήρια παρέχουν ασφάλεια στους εργαζόμενους σε αυτά, καθώς εργάζονται με τον δικό τους ρυθμό, σύμφωνα με τον βαθμό των ικανοτήτων τους. Ταυτόχρονα, το γεγονός ότι εργάζονται και αμείβονται με το κατώτατο ημερομίσθιο και ασφαρίζονται, τους καλύπτει το συ-

ναίσθημα της ισότιμης μεταχείρισης στην εργασία και της μη διαφοροποίησής τους από τον υπόλοιπο πληθυσμό.

2. Παραγωγικά Εργαστήρια (Ειδικά Κέντρα Παραγωγής και Παροχής Υπηρεσιών)

Στην Ελλάδα, σύμφωνα με τον συσταθέντα νόμο Ν.1836/89, στα Παραγωγικά Ειδικά Κέντρα "απασχολούνται" άτομα που προστατεύονται από τις διατάξεις του α' εδαφίου της παραγράφου 4 του άρθρου 1 του Ν.1648/86, το οποίο αναφέρει:

"Ανάπηρα άτομα, ηλικίας 15-65 ετών, που έχουν περιορισμένες δυνατότητες για επαγγελματική απασχόληση από οποιαδήποτε χρόνια σωματική ή πνευματική ή ψυχική πάθηση ή βλάβη, εφ' όσον είναι εγγεγραμμένοι στα μητρώα αναπήρων του ΟΑΕΔ."

Αν δεν είναι δυνατή η απασχόληση ΑμεΑ, μπορούν να ασχολούνται και άτομα που δεν προστατεύονται από τις διατάξεις αυτές, εφ' όσον δεν αποτελούν την πλειονότητα των απασχολουμένων στα Κέντρα αυτά.

Σε μερικές Ευρωπαϊκές χώρες, όπως η Ιταλία, τα παραγωγικά εργαστήρια εμφανίζονται με την μορφή συνεταιρισμών.

3. Εργασία σε προστατευμένες συνθήκες μέσα σε κανονικές επιχειρήσεις

Οι εργαζόμενοι ανάπηροι, υπό τον έλεγχο υπευθύνων, ασχολούνται σε διάφορους τομείς εργασίας σε έναν κανονικό εργασιακό χώρο. Με αυτόν τον τρόπο επιτυγχάνεται η ενσωμάτωση τους με τις άλλες ομάδες εργαζομένων και η συναλλαγή τους με το υπόλοιπο προσωπικό.

4. Τοποθέτηση στη Ελεύθερη Αγορά Εργασίας με την συνοδεία υποστήριξης

Το πρόγραμμα εφαρμόζεται ως εξής: Μικρές ομάδες αναπήρων αναλαμβάνουν εργασίες στην κοινότητα, όπως π.χ. την φροντίδα κήπων κ.ά.

5. Εργασία στο σπίτι

Απευθύνεται σε άτομα με αναπηρίες που δεν μπορούν να μετακινηθούν λόγω του είδους της αναπηρίας τους (σωματικής ή πνευματικής). Τα άτομα αυτά αμείβονται στον βαθμό της παραγωγικής τους ικανότητας.

Η Προστατευμένη Απασχόληση προβάλλει σαν μια προοπτική που θα μπορούσε με σωστή εφαρμογή της να δημιουργήσει διεξόδους στο μεγάλο αδιέξοδο της Επαγγελματικής Απασχόλησης των ΑμεΑ.

Έχοντας δεδομένη και αξιολογώντας όλη την Ευρωπαϊκή εμπειρία για την Προστατευμένη Απασχόληση των ΑμεΑ, έγκειται πια μόνο στην καλή θέληση του νομοθέτη η μείωση του αριθμού των ανέργων ατόμων με ειδικές ανάγκες. Οι δομές, η εμπειρία και το κατάλληλο προσωπικό υπάρχουν. Μένει μόνο να αξιοποιηθούν.

Το παρόν είναι απόσπασμα από εργασία της κυρίας Αρσινόης Αψούρη, Παιδοψυχιάτρου και Επιστημονικής Διευθύντριας στο "Εργαστήρι"